

требованиям, ощущается нехватка специализированной техники, ее цены недостижимы для основной части производителей сельхозпродукции, не полностью удовлетворяются потребности в минеральных удобрениях и средствах биологической и химической защиты, на них установлены монопольно высокие цены, современная агротехника тиражируется медленно.

Список использованной литературы

1. О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан. Указ Президента Республики Узбекистан, 7 февраля 2017 года. Народное слово, 8 февраля 2017 года.

2. Указ Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему обеспечению продовольственной безопасности страны». <http://www.lex.uz/>

3. Сирожиддинов И.К., Ботирова Р.А. Возможности развития экспорта фруктов и овощей в регионе. Актуальные вызовы современной науки. Сборник научных трудов. Выпуск 11 (31). Часть I // Переяслав-Хмельницкий, 2018. С. 82–85.

4. О дополнительных мерах по дальнейшему развитию углубленной переработке сельскохозяйственной продукции и продовольственной промышленности. Постановление Президента Республики Узбекистан, 29 июля 2019 года. Народное слово, 30 июля 2019 года.

5. Стратегия развития сельского хозяйства Республики Узбекистан на 2020 – 2030 годы. Народное слово, 24 октября 2019 года.

6. Ботирова Р.А., Сирожиддинов И.К. Инновационные факторы экономического развития и их особенности в регионе // Молодой ученый. № 11. 2011. С. 1013–1065.

*М.М. Исматуллаев, М.М. Исроилов, илмий раҳбар Р.Б. Исмоилов
Наманган муҳандислик-қурилиш институти ва
Козон Федерал университети қушма факултет талабаси
Узбекистон
dodoboev49@mail.ru*

ЭНЕРГЕТИКА КОРХОНАЛАРИ БОШҚАРУВИНИНГ ТАРКИБЛАРИНИ ЯРАТИШ ТАМОЙИЛЛАРИ

Аннотация. Мақолада энергетика корхоналари бошқарувининг таркибларини яратиш тамойилларини такомиллаштириш механизмлари тавсия этилган.

Калит сўзлар: Цехлар, цехлар ичидаги участкалар, иш ўринлари, ёрдамчи цехлар, турар жойлар, болалар боғчалари, дам олиш уйлар.

*М.М. Исматуллаев, М.М. Исроилов, научный руководитель Р.Б. Исмаилов
Андижанский государственный университет
Наманганский строительный институт
Узбекистан*

ПРИНЦИПЫ СОЗДАНИЯ СТРУКТУР УПРАВЛЕНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ

Аннотация. В стати исследовано пути совершенствование механизмов управления энергетических предприятиях, создание их внутренних структуры.

Ключевое слова: Цехи, участки во внутри цехах, рабочий место, вспомогательных цехи, жилой площади, детских сады, комната отдыха.

Энергетика корхоналарининг ишлаб чиқариш таркиби. Турли хил корхоналарнинг аниқ шароитидаги технологик жараённинг эҳтиёжлари корхоналарни бўлиш (яъни ўз ихтиёрида мавжуд воситалар ёрдамида махсулотнинг маълум турини ишлаб чиқариш билан банд бўлган одамларнинг бутун жамоасини) янада кичик ишлаб чиқариш бўлинмаларига –цехларга, цехлар ичидаги участкаларга, мустақил участкаларга, иш ўринларига бўлиш заруриятини келтириб чиқаради.

Иш ўрни – ишчи ёки ишчилар гуруҳи ишлаб чиқариш жараёнига хизмат кўрсатиш бўйича, мувофиқ жиҳозлардан ва технологик асбоб-ускуналаридан фойдаланган ҳолда, маълум иш амалларини бажарадиган ишлаб чиқариш майдонининг бир қисмидир. Иш ўринларининг гуруҳлари ишлаб чиқариш участкаларини ташкил қилади, буларда технологик жараённинг умуман бажарилиши бўйича ишлаб чиқариш жараёнининг қисман бажарилиши амалга оширилади.

Участка – уста томонидан бошқариладиган, корхонанинг бошланғич таркибий ишлаб чиқариш бирлигидир. Бир-бирлари билан ўзаро алоқалар билан бирлаштирилган участкалар ишлаб чиқариш цехини ташкил қилади. *Цех* – саноат корхонасининг асосий тарбий бирлигидир. Цехларни асосий, ёрдамчи ишлаб чиқариш ва носаноат хўжаликларнинг цех тоифаларини фарқлаш қабул қилинган.

Корхонанинг асосий ишлаб чиқариш цехларида энергиянинг сифат ўзгаришлари бўйича ишлаб чиқариш жараёнлари амалга оширилади (масалан, ёнилғининг кимёвий энергиясини иссиқлик қувватига ва электр энергиясига айлантириш бўйича).

Ёрдамчи ишлаб чиқаришнинг цехлари ва бўлинмалари асосий ишлаб чиқариш учун меъёридаги ишлаш учун зарурий шароитни таъминлайди. Улар жиҳозларни таъмирлаш, материаллар, эҳтиёт қисмлари, транспорт ва б. таъминлаш ишларини бажаради.

Носаноат тоифага махсулоти ва хизматлари корхонанинг асосий фаолиятига кирмайдиган хўжаликлар таалуқлидир. Уларнинг функцияларига корхона ишчи-ходимларининг маиший эҳтиёжларига (турар жой хўжалиги, болалар боғчалари, дам олиш уйлари ва ш.ў.га) хизмат кўрсатиш вазифалари киради.

Электр станциялари ва тармоқларидан техник фойдаланиш қоидаларига мувофиқ барча ўрнатиладиган жиҳозлар, бинолар ва иншоотлар мувофиқ ишлаб чиқариш цехларига, хизматларига ва лабораторияларига, уларнинг ичида эса усталарга ва бошқа ишчи-ходимларга бириктирилиган бўлиши шарт. Энергетика корхоналарининг цехлари, ишлаб чиқариш хизматлари, бўлимлари ва бошқа бўлинмаларининг таркиби, функциялари ва ўзаро муносабатлари энергетика корхоналари бошқаруви тасдиқлаган ташкилий таркиблари томонидан белгиланади.

Бошқарув деганда бошқариш объектини тартибга солиниши ва функцияларининг бажарилишини таъминлайдиган жараён тушунилади.

Ишлаб чиқаришнинг бошқаруви алоҳидалашган ишлар билан бутун ишлаб чиқариш жараёнининг бажарилишида ижро этиш зарурияти пайдо бўладиган умумий функциялар ўртасида ўзаро келишувнинг ўрнатилишини назарда тутди. Ишлаб чиқаришнинг бошқарувида маълумотларни олиш ва уларни қайта ишлаш, кўйилган мақсадлар ва аниқ режавий ҳамда бошқа турдаги бошқарувчилик қарорлари асосида

уларнинг бажарилишини ташкил этиш, ишлаб чиқариш жараёнининг кечишини назорат қилиш, ҳисобга олишни ташқиллаш ва ҳисобот бериш киради.

Бошқарув функцияларининг мураккаблиги махсус бошқарув аппарати мавжудлиги заруриятини келтириб чиқаради. Мазкур аппаратни ишлаб чиқариш бўғинларига таъсир кўрсатадиган қарорларни ўз тасарруфи бўйича қабул қила оладиган ва қабул қилиши мажбурий бўлган раҳбарлар бошқаради. Бошқарув аппаратининг таркибига у ёки бу даражаларда режалаштириш, рўйхатга олиш ва б. вазифалар бўйича турли хил функционал органларнинг раҳбарлари киради.

Бошқарув аппарати ўзининг мақбул сони ва таркибида бошқарувчилик қарорларининг асосланганлигини, ўз вақтида ишлаб чиқилишини ва қабул қилинишини, ижрозиларга тезкор топширилишини, қарорлар ижросининг аниқ ташкилланишини таъминлаши лозим.

Энг содда ташкилий таркиб – линияли таркибдир, унда бошқарувнинг барча функциялари корхона раҳбарига жамланган. Линия раҳбарининг қўлида барча функцияларнинг марказлаштирилганлиги соддаликни ва тежамкорликни таъминлайди, қўл остидаги ходимларга бериладиган топшириқларнинг бир-бирига қарама-қаршилиги ва ўзаро боғланмаганлиги имкониятини камайтиради. Бироқ бундай таркиб ишлаб чиқаришнинг кичик миқёсларида қўлланиши мумкин. Ишлаб чиқаришнинг мураккаблиги ва миқёсларининг маълум чегараларгача тобора ошиши шароитида линияли раҳбар ўз функцияларини уддалай олмайди ва линияли раҳбарга ёрдам тариқасида функционал бўлинмалар – яъни ишлар ҳолатини ўрганиш ва қарорларни қабул қилиш бўйича бўлимлар ташкил этилади. Мазкур бўлинмалар линияли раҳбарларга бўйсунтирилади ва функциялар бўйича ихтисослаштирилади. Оқибатда бошқарувнинг линияли-функционал таркиби линия раҳбарининг бошқарувчилик фаолиятининг (функциялар бўйича) ихтисослашуви шароитида фармойиш беришлиги ва масъулиятнинг ягоналигини сақлайди.

Ману шу тамойиллар асосида энергетика корхоналари бошқарувининг таркиби ташкил қилинади.

Энергетика корхоналарининг ташкилий таркиби (электр станцияси, электр ёки иссиқлик тармоқлари) у ёки бу кўринишда бешта таркибий блокларга эга бўлади.

1. Раҳбарият: директор ўринбосарлари билан, бош муҳандис ўринбосарлари билан. Ўринбосарлар сони электр станциясининг қуввати ва технологик хусусиятларига – яъни жиҳозларнинг мураккаблигига ва иншоотлар таркибига, ёнилғи турига ва б. боғлиқ. Директор умумий масалалар, мукамал қурилиш, хўжалик ва ижтимоий масалалар, кадрлар, қўриқлаш ва фуқаролик муҳофаази бўйича ўринбосарларга эга бўлиши мумкин. Бош муҳандис (шу билан бирга унинг ўзи директорнинг биринчи ўринбосари) фойдаланиш, таъмирлаш, янги техниканинг модернизацияланиши ва ўзлаштирилиши бўйича ўринбосарларга эга бўлиши мумкин.

2. Раҳбарият қошидаги ходимлар (директор ва ўринбосарларнинг): кадрлар бўйича йўриқчи, кадрларни тайёрлаш бўйича муҳандис, тизим бўйича муҳандис, фойдаланиш бўйича катта муҳандис, меҳнат муҳофазаси ва хавфсизлик техникаси бўйича катта муҳандис, ҳуқуқшунос, хўжалик хизматини кўрсатиш гуруҳи.

3. Учинчи блокка функционал бўлимлар киради: ишлаб чиқариш-техник, режавий-иқтисодий, бухгалтерия, моддий-техник таъминот бўлими; комплекташтириш (агарда корхонанинг қилиши ёки кенгайтирилиш шароити мавжуд бўлса).

4. Ишлаб чиқариш мақсадидаги носаноат бўлинмалари: цехлар, хизматлар, лабораториялар, цехлар ичидаги участкалар, иш ўринлари.

5. Ноишлаб чиқариш мақсадидаги носаноат бўлинмалар: турар жой хўжалигининг таркиби, ижтимоий-маиший турмуш ва ш.ў.

Энергетика корхонаси бошқарувининг асосий вазифалари: ишлаб чиқаришни ва махсулот сотилишини режалаштириш;
иссиқлик-энергетика (сув-энергетика) балансини режалаштириш;
махсулот ишлаб чиқарилишини (электр энергияни, иссиқликни ёки электр энергия ва иссиқликни ишлаб чиқиш) ташкиллаш ва амалга ошириш;
тезкор рахбарликни ташкил қилиш ва амалга ошириш;
энергетика жиҳозларини, бинолар, иншоотларнинг таъмирланишини режалаштириш, ташкиллаш, амалга ошириш;
меҳнатни ва иш ҳақини ташкиллаш ва режалаштириш;
хисобга олиш ва хисоботлар.

Вазифаларнинг маълум умумийлиги мавжудлигида турли хил энергетика корхоналари бошқарувининг ишлаб чиқариш ташкилий таркиблари ҳам маълум умумийликка, ҳам фарқланишлага эга бўлади (ишлаб чиқаришнинг хусусий белгилари, энергетика корхонасининг қуввати ҳамда бошқа омилларнинг хусусиятлари сабабли).

Энергетика корхонасининг бошқарувини директор амалга оширади, у корхонанинг барча фаолиятини бошқаради. У махсулотнинг ишлаб чиқарилиши ва диспетчерлик кўрсатмаларининг бажарилиши учун тўлиқ даражада масъулдир. Директор, ўзига берилган ҳуқуқлар чегарасида корхонанинг барча воситалари ва мулки бўйича фармойишлар чиқаради, ижро назоратини ва текширувини амалга оширади, кадрлар танлови ва тарбиясига рахбарлик қилади, корхонада молиявий, ишлаб чиқариш ва меҳнат интизоми учун масъул бўлади, мулкнинг қўриқланишини, ишлаб чиқаришнинг тежамкорлик тизимини ва рентабеллигини таъминлайди.

Ишлаб чиқариш-техник фаолияти бошқарувини директор ўзининг ўринбосари, корхонадарн фойдаланишнинг техник масалаларидан хабардор бўлган бош муҳандис орқали амалга оширади, ишлаб чиқаришнинг, илғор методларининг, жиҳозлардан, хом ашёдан, материаллардан ва ишчи кучидан унумдор фойдаланишнинг илғор методларини ишлаб чиқиши ва жорий қилинишини бошқаради.

Бош муҳандис рахбарлигида энергетика корхонаси жиҳозларнинг таъмирланиши, муҳандис-техник ходимларининг техник ўқиши ва тайёргарлиги амалга оширилади.

Энергетика корхонасининг ишлаб чиқариш-техник бўлими (ПТО) қуйидаги иш турларини бажаради:

жиҳозлардан энг яхши фойдаланиш тизимларини, фойдаланиш меъёрларини ва жиҳозлар ишининг режим карталарини, энергияни ишлаб чиқиш режаларининг лойиҳаларини корхона бўйича умуман ва алоҳида цехлар бўйича режалаштириладиган даврга техник-иқтисодий кўрсаткичларнинг режаларини ишлаб чиқади;

жиҳозлар ишлашининг техник ҳисобини ташкиллайди;

ўз эҳтиёжлари учун материаллар, электр энергиясининг ҳисобини олиб боради; зарурий техник ҳисоботни тузади;

бошланғич техник хужжатларни қайта ишлайди;

жиҳозлар ишлаши бўйича ўрнатилган тизимларнинг ва техник меъёрларининг бажарилиши тахлилини юритади;

ёнилғини (ТЭСда) тежаш ва сувдан унумдор фойдаланиш бўйича (ГЭСда), электр энергиясининг йўқотишларини (электр тармоқларининг корхоналарида) камайтириш чора-тадбирларни ишлаб чиқади;

ишчи-ходимларнинг малакасини оширишни ташкил қилади;

ишчи-ходимларнинг ишлаб чиқариш йўриқланишини ташкиллайди ва назорат қилади;

ихтирочилик мавзуларини тузади ва ихтирочилик таклифларини кўриб чиқади ва ҳ-30;

жиҳозлар таъмирланишининг умумстанциявий графигини ишлаб чиқади;

жиҳозларни таъмирлашнинг тармоқли графигини тузишда ва шунингдек жиҳозларнинг таъмирлашдан қабул қилинишида қатнашади;

таъмирлашлар графигининг бажарилишини назорат қилади;

энергетика корхонасининг материалларга, эҳтиёт қисмларига ва жиҳозларга талабномаларини ишлаб чиқади;

материаллардан фойдаланишнинг ўрнатилган меъёрларига амал қилишни назорат қилади;

таъмирлашнинг илғор методларининг жорий қилинишини таъминлайди ва б.

Режа-иқтисодий бўлим, ПЭО (иссиқлик станцияларида):

электр станцияси ва унинг цехларини ишлашининг истиқболли ва жорий режаларини ишлаб чиқади;

режавий кўрсаткичларни бажарилиши назоратини амалга оширади;

меҳнат унумдорлигини ошириш бўйича чора-тадбирларни олиб боради;

меҳнатни ташкиллаш, меъёрлаштириш ва ҳақини тўлаш масалалари билан шуғулланади.

Электр станциясининг таркибида ПЭО мавжуд бўлмаган ҳолда мазкур ишларни ПТО бажаради.

Моддий-техник таъминот бўлими энергетика корхонасини материаллар, асбоб-ускуналар ва эҳтиёт қисмлари билан таъминлайди, талабномалар тузади, моддий-техник таъминот бўйича шартномаларни тузади ва уларни амалга оширади.

Кадрлар бўлими кадрларни танлайди, электр станциясининг ишчи-ходимларини ишга қабул қилади, бошқа бўлимларга ўтказиши ва ишдан бўшатади.

Бухгалтерия электр станциясининг хўжалик фаолияти ҳисобини юритади, воситаларнинг тўғри сарфланишини ва молиявий интизомга амал қилинишни назорат қилади, бухгалтерлик ҳисоботини ва ҳисобот ҳужжатларини юритишни амалга оширади.

Ҳар бир цех цех бошлиғи томонидан бошқарилади, мазкур ходим ишлаб чиқариш-хўжалик масалалар бўйича бош муҳандисга, маъмурий-хўжалик ишлар бўйича эса директорга бўйсунди. Цех бошлиғи цех жамоасининг режавий топшириқларнинг бажарилиши бўйича ишларни ташкиллайди, цех воситалари фойдаланилишини бошқаради, штатлар жадвали чегараларида цех ходимларини рағбатлантириш ва уларга интизомий чораларни юклатиш, ишчиларга тариф разрядларини ўрнатиш, цех ходимларини ишга ёллаш ва ишдан бўшатиш (МТХ ва усталардан ташқари) ва б.хуқуқларга эга.

Цехнинг алоҳида участкаларини усталар бошқаради. Уста режанинг бажарилиши учун, ишчиларни жойлаштириш ва меҳнатини ташкиллаш, жиҳозлардан фойдаланиш ва сақланиши учун, материалларнинг, иш ҳақи фондининг сарфланиши, меҳнат муҳофазаси ва хавфсизлик техникаси, меҳнатнинг тўғри меъёрланиши учун масъул, энергетика корхонасида бригадирлар ва ва ишчи бригадаларининг ишини бошқаради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйҳати

1. В Послание Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева Олий Мажлису. 2018 год.

2. Указ Президента Республики Узбекистан от 07.02.2017 г. №УП-4947 «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистана».

3. Статистический сборник промышленность Узбекистана 2014-2017 год, Ташкент, 2019 г, ст 25-48.

4. Камелетдинов У. Пути развития механизмов ГЧП в энергетическом секторе Узбекистана. Журнал: «Банк, Деньги, Кредит». №1 2019 г, ст 42-48.

5. Додобоев Ю.Т Қишлоқ хўжаликнинг электрлаштириш. Тошкент, 1983 йил, 85 – 87 бетлар.

6. Додобоев ЮТ ва бошқалар энергетика соҳасининг иқтисодиёти ва менежменти. Тошкент 2018 йил, 110 – 130 бетлар.

7. Додобоев Ю Т ва бошқалар фермер хўжаликларни иқтисодиёти.